

УДК 340.12:340.5(6)

*Вікторія Євгенівна Улиганець,
директор Центру дослідження країн Африки
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
науковий співробітник
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор філософії
ORCID: 0009-0003-7310-7757*

КОНЦЕПЦІЯ *UBUNTU* ЯК АКСІОЛОГІЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ АФРИКАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Постановка проблеми. У сучасній юридичній науці спостерігається стійка тенденція до переосмислення ціннісних засад права в умовах глобалізації, правового плюралізму та міжкультурної взаємодії правових систем. Особливої актуальності набуває питання ролі нефіксованих у позитивному праві філософських концепцій і культурних архетипів у формуванні конституційних цінностей, судової практики та правосвідомості суспільства. У цьому контексті концепція *ubuntu*, що має глибоке онтологічне, етичне та правове підґрунтя в африканських суспільствах, постає як феномен, який потребує комплексного наукового осмислення.

Попри те, що *ubuntu* активно використовується у конституційній юриспруденції Південно-Африканської Республіки (далі – ПАР) та впливає на формування «юриспруденції гідності», у науковому дискурсі досі залишається дискусійним питання її правової природи: чи є вона лише морально-філософською категорією, чи може розглядатися як правовий принцип, чи як філософсько-правова концепція. Невизначеність статусу *ubuntu* в системі джерел права, а також її співвідношення з такими універсальними категоріями, як гідність, справедливість і свобода, зумовлюють необхідність поглибленого теоретико-правового аналізу.

Зв'язок зазначеної проблематики з важливими науковими та практичними завданнями полягає в необхідності подолання європоцентричних обмежень правової теорії та інтеграції африканських філософсько-правових традицій у глобальний науковий дискурс. Дослідження *ubuntu* має значення для розвитку антропології, філософії та теорії права, порівняльного правознавства, теорії прав людини, осмислення механізмів гуманізації права та судового тлумачення в умовах постколоніальних трансформацій. Крім того, аналіз цієї концепції дає змогу глибше зрозуміти взаємозв'язок між правовою культурою, правосвідомістю та системою конституційних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика концепції *ubuntu* активно розробляється в африканській та західній правовій і філософській науці. Значний внесок у теоретичне осмислення *ubuntu* здійснили південноафриканські дослідники, зокрема Івонн Магоро, Ірма Дж. Кроце, Корнелія ван Граан, Нарнія Болер-Мюллер, які розглядали *ubuntu* як конституційну цінність та принцип тлумачення права у практиці Конституційного суду ПАР. У їхніх працях наголошується на зв'язку *ubuntu* з людською гідністю, рівністю та гуманізацією правового порядку.

Філософсько-правовий вимір концепції розкрито у працях Друцилли Корнелл, яка намагалася концептуалізувати *ubuntu* в категоріях кантівської гідності та гегелівської «об'єктивної спільноти». Десмонд Туту та низка теологів і соціальних мислителів підкреслювали морально-екзистенційний характер *ubuntu* як засади примирення та відновлення гармонії в суспільстві. Дослідники звичаєвого права та правового плюралізму акцентували увагу на ролі *ubuntu* у формуванні «живого звичаєвого права» та трансформації постколоніальних правових систем. Водночас у науковому дискурсі наявні й критичні підходи. Зокрема, окремі автори, серед яких – Патрік Сібанда, звертають увагу на ризики ідеалізації *ubuntu*, її можливу інструменталізацію у політичному дискурсі,

шаблонності та нединамічності цієї категорії, що може не враховувати внутрішню різноманітність африканських суспільств.

Попри наявність значної кількості праць, проблема правової природи ubuntu залишається остаточно не з'ясованою. У більшості досліджень концепція аналізується або як морально-філософський феномен, або як елемент судової практики Південної Африки. Невирішеним залишається питання місця в ієрархії правових цінностей, а також її ролі в подоланні дихотомії між індивідуалістичними та соціоцентристськими моделями права. Окрім цього, у вітчизняній юридичній науці концепція ubuntu залишається *terra incognita*, що зумовлює потребу її введення в український науковий дискурс у контексті антропологічних, порівняльно-правових досліджень та теорії права прав людини. Саме заповнення зазначених теоретичних прогалів, визначення правової природи та з'ясування функціонального значення ubuntu в африканській правовій культурі, а також судовій практиці становить мету цієї статті.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи. Використано діалектичний метод для аналізу співвідношення особи та спільноти в межах філософії ubuntu; історико-правовий метод застосовується для з'ясування становлення та розвитку цієї концепції в африканських суспільствах; порівняльно-правовий метод – для зіставлення ubuntu з категорією гідності в європейській правовій традиції; формально-юридичний метод – для аналізу судових рішень Конституційного суду ПАР; а також елементи антрополого-правового підходу, що дають підстави розглядати ubuntu як феномен правової культури та правосвідомості.

Виклад матеріалу. Африканській правовій культурі притаманна власна філософія права, в основі якої перебуває концепція ubuntu, що надає певної єдності й цілісності правовому світогляду африканців. У Ботсвані ця концепція відома як *botho*, в Зімбабве – *hunhu*, у Малаві – *umunthu*, у Бурунді, Руанді та Уганді – *obuntu* тощо. Саме вона визначає оригінальність і своєрідність африканської правової культури, яка, з одного боку, має власну традицію, укорінену в звичаєвому праві, а з іншого – динамічно розвивається в умовах сучасних трансформацій та глобальних викликів.

Традиційно ubuntu визначають через відоме прислів'я зулу: «*umuntu ngumuntu ngabantu, motho ke motho ka batho ba bangwe*» [1, с. 651], що перекладається як «людина є людиною завдяки іншим людям» [2, с. 34]. Йдеться про розуміння особи як такої, що існує завдяки спільноті, а не всупереч їй; спільнота є складовою людської свідомості так само, як людина є частиною спільноти [2, с. 34]. У цьому сенсі особа й суспільство перебувають у стані динамічної рівноваги, утворюючи діалектичну цілісність. Ubuntu постає як філософія життя та права, що виходить із взаємної відповідальності людини і спільноти за обопільне благополуччя [2, с. 34]. Ключовими принципами цієї філософії є взаємопов'язаність між людьми, гідність, повага, співчуття та справедливість [2, с. 34].

Зімбабвійський вчений Родвелл Вуту (Rodwell K. Wutu) пише про те, що онтологічна позиція ubuntu розташована в межах «онто-тріадичної структури буття», яка окреслює людське існування на трьох рівнях: «ті, що відійшли» (африканське минуле), «живі» (африканське теперішнє) та «ті, що ще не народилися» (африканське майбутнє) – золотим принципом при цьому є збереження «чесноти» (етичної або моральної доброчесності) на всіх трьох рівнях людського існування [3, с. 97–98]. Саме така онтологічна модель людини, як «істоти в спільноті» зумовлює специфічний тип нормативності, у межах якої право не відокремлюється від згаданої етичної і моральної доброчесності. Ubuntu не лише характеризує належний спосіб буття людини, а й конструює модель належної поведінки, у якій взаємна відповідальність набуває правового виміру. Отже, онтологія ubuntu переходить у нормативну площину, формуючи аксіологічний фундамент африканського праворозуміння.

Згідно з філософією ubuntu, люди від народження включені у світ етичних відносин та взаємних зобов'язань [4, с. 3]. Особа приходить у світ не як ізольований індивід, а як носій первинних зобов'язань щодо інших, а її індивідуальність реалізується через взаємодію та взаємну підтримку [4, с. 3]. У цьому аспекті ubuntu відрізняється від західної концепції комунітаризму [4, с. 3], оскільки не протиставляє спільноту і свободу особи, а розглядає їх як взаємозумовлені.

Концепція ubuntu передбачає обов'язок особи діяти та поводитися таким чином, щоб сприяти гармонії у спільноті [1, с. 652]. Південноафриканська дослідниця Корнелія ван Граан (Cornelia van Graan), порівнюючи ubuntu із західною правовою традицією, зазначає, що в умовному «західному» перекладі її можна співвіднести з гуманітаризмом. Йдеться про підхід до права, що визна-

чається як діями, так і процедурами, які ґрунтуються на ставленні до кожної людини з гідністю, повагою та рівністю незалежно від соціального чи державного статусу [2, с. 35].

Клер Оппенгейм (Claire E. Oppenheim) визначає *ubuntu* як духовний ідеал, спосіб життя, який концептуально представлений у широкому діапазоні африканських суспільств Субсахарської Африки, попри те, що в різних африканських культурах *ubuntu* має розбіжності у варіаціях, все ж ядро залишається одним і тим самим [5, с. 370]. Варто зауважити, що, провівши значну кількість антрополого-правових досліджень у державах на південь від Сахари, тобто на підставі емпіричного досвіду можна стверджувати, що людяність, доброзичливість, а також комунітарний архетип мислення, зокрема і правового, який виражається у взаємопідтримці та взаємтурботі, проявляється в характеристиках людей і спільнот загалом. Особливо це стосується нілотських народів.

У постапартейдному суспільстві ПАР *ubuntu* набуває не тільки культурно-етичного значення, а й конституційно-аксіологічного, тобто стає конституційною цінністю, яка закладає підвалини національного примирення та визначає основи нового конституційного порядку. Концепція *ubuntu* була прямо згадана в тексті перехідної Конституції Південної Африки 1993 року, яка передбачала необхідність взаєморозуміння та прощення, а не помсти [1, с. 651]. В епілозі під назвою «Національна єдність і примирення» (National Unity and Reconciliation) підкреслюється, що новий конституційний порядок має стати історичним мостом між минулим глибоко розділеного суспільства і майбутнім, заснованим на визнанні прав людини, демократії та мирному співіснуванню, а також можливостях розвитку для всіх південноафриканців, незалежно від кольору шкіри, раси, класу чи статі [6, с. 114]. Єдність, добробут і мир вимагали примирення між народами Південної Африки та відбудови суспільства, на основі розуміння, а не помсти; відшкодування, а не відплати; *ubuntu*, а не віктимізації [6, с. 114].

Якщо в тексті Конституції ПАР 1993 р. *ubuntu* фіксується як ціннісна орієнтація, то саме через судову практику вона набуває операційного характеру. Конституційний Суд ПАР перетворює *ubuntu* із декларативної формули на інструмент тлумачення, надаючи їй статусу фактично принципу. У рішенні Конституційного суду ПАР у справі «Організація народів Азії та інші проти Президента Південно-Африканської Республіки та інших» (The Azanian Peoples Organization (AZAPO) v President of the Republic of South Africa) від 25 липня 1996 року (далі – Справа AZAPO) було наголошено, що повне відновлення справедливості щодо злочинів минулого є неможливим, а тому стабільний перехід до демократії потребує нормативного вибору на користь національної єдності, примирення та відмови від логіки відплати [7]. Амністія в межах перехідної юстиції розглядається не як заперечення справедливості, а як умова її нового, орієнтованого на майбутнє розуміння, оскільки ця фундаментальна філософія переконливо виражена в епілозі Конституції 1993 року та потребує неухильного дотримання [7].

Пунктом 19 у справі AZAPO зазначається, що ключовий конституційний вибір полягає в пріоритеті розуміння над відплатою, відшкодування над покаранням і *ubuntu* над віктимізацією. Водночас у пункті 48 наголошено, що епілог Конституції 1993 року містить цілісну філософію перехідної юстиції, у межах якої амністія, відшкодування та *ubuntu* поєднуються задля досягнення примирення і національної єдності навіть ціною обмеження класичної деліктної відповідальності держави [7]. Цей вибір мав забезпечити згоду як жертв, так і тих, хто боявся нового правопорядку, та створити умови для реального примирення, відновлення легітимності й стабільного переходу до демократичного суспільства.

Концепція *ubuntu* знаходить відображення і в інших судових рішеннях. У одному із рішень Вищого суду ПАР стосовно вироку у кримінальній справі суддя визначив *ubuntu* як фундаментальну африканську цінність, яка охоплює людську гідність, взаємозалежність, повагу, добросусідську любов та турботу [8]. У рішенні Конституційного суду ПАР у справі «Муніципалітет Порт Елізабет проти осіб, що захопили земельні ділянки», зазначається, що дух *ubuntu* є частиною глибокої культурної спадщини більшості населення та пронизує весь конституційний порядок, поєднуючи індивідуальні права з комунітарною філософією [9, с. 29]. Це утверджується і в рішенні у справі Гоффман проти Південноафриканських авіаліній, де, окрім іншого, Конституційний суд ПАР закріплює, що і договірне право не може залишатися нейтральним чи формалістським; воно повинно бути «пронизаним» конституційними цінностями, серед яких важливе місце посідає *ubuntu*, адже саме ці цінності формують основу конституційного порядку [10, с. 33]. Водночас в іншому

рішенні Давід Дікоко проти Тупі Захаріх Мокхатли Конституційний суд ПАР вкотре наголосив на тому, що в умовах конституційної демократії людська гідність, як базова цінність, тісно пов'язана з концепцією ubuntu або botho, яка акцентує на повазі до людської гідності іншого та відновленні гармонії в суспільстві [11, с. 35].

Потребу в слідуванні ubuntu Конституційний суд ПАР обґрунтовував навіть у рішенні у справі «Еверфреш Маркет Вірджинія проти Шопрайт Чекерс», закріпивши вимогу до держави та роботодавців щодо поваги до гідності й рівності людей, які живуть з ВІЛ, і виключення практик, що ведуть до їх соціальної та економічної дискримінації [12, с. 28].

Отже, концепція ubuntu функціонує як конституційна цінність і загальний принцип, на який може посилається суд при розгляді конкретних справ [1, с. 652]. Цю тезу підтверджує й те, що Конституційний суд ПАР, зокрема у рішенні 1995 року С. проти Маквеніан, у якому, через посилання на ubuntu, було визнано смертну кару неконституційною [1, с. 652]. Виходячи із цього, можна сказати, що в самому загальному сенсі концепція ubuntu означає засаду гуманізму та людяності. Варто зауважити, що ця справа стала відомою не тільки завдяки скасуванню смертної кари, а й тому, що вона включила концепцію ubuntu в конституційну юриспруденцію ПАР [13, с. 144]. Водночас у цій справі Суд дійшов висновку, що право на гідність є інтегральною частиною ubuntu [14, с. 45]. Через таку судову практику ubuntu переходить із символічного рівня на рівень конституційної цінності, формуючи те, що в науковій літературі окреслюється як «юриспруденція гідності» (dignity jurisprudence) [14, с. 45]. У цьому контексті гідність постає не ізольованою індивідуалістичною категорією, а реляційною цінністю, що розкривається через спільноту.

Якщо звертатися до порівняльно-правового виміру, можна припустити, що певним відповідником концепції ubuntu в європейській правовій традиції є така конституційна цінність, як гідність людини. Принагідно варто зазначити, що ст. 3 Конституції України визначено людину, її життя і гідність як найвищу соціальну цінність.

На думку судді Конституційного суду ПАР Івонн Магоро (Yvonne Mokgoro, 1950–2024 рр.), такі африканські цінності, як колективна турбота, взаємність і гуманізм, втілюються в концепції ubuntu і є співзвучними з конституційними цінностями та стандартами прав людини в ПАР [15, с. 322]. Незважаючи на те, що концепція ubuntu не є чітко визначеною в контексті права, вона включає такі аспекти, як суспільна згуртованість, взаємозалежність членів спільноти, повага до життя та гідності людини, людяність, соціальна справедливість та чесність, а також наголошування на примиренні, а не на конфронтації [14, с. 45].

Американська теоретик права та філософія Друцилла Корнелл (Drucilla Cornell, 1950–2022 рр.), підкреслюючи зв'язок між ubuntu і гідністю, намагається концептуалізувати її в категоріях філософії Іммануїла Канта та Фрідріха Гегеля [16, с. 325–326, 328]. На думку цієї вченої, концепція ubuntu співзвучна поняттю гідності в філософії І. Канта, а також наближується до концепції «об'єктивної спільноти» (objective community) у філософії Ф. Гегеля, тобто спільноти, яка передусе і створює суб'єкта прав [16, с. 328]. Отже, можемо простежити певні паралелі між африканською філософією права, яка, зокрема, має вираження у філософії ubuntu, та європейською філософією права. Таку схожість між африканською та європейською філософіями права можна пояснити тим, що гідність людини, як одна із правових цінностей, ґрунтується на природі людини, яка є спільною для всіх народів світу.

Правові цінності, зокрема такі, як ubuntu та гідність людини, визначають тип правової культури у відповідному суспільстві. Як зазначає український вчений В. Костицький, «ієрархія правових цінностей залежить і від домінуючого в суспільстві типу правової культури. Так, виокремлюють соціоцентристську і персоноцентристську культури. Зокрема, у персоноцентристській культурі первинною цінністю є людина, персону. Якщо ж домінує будь-яка інша правова цінність – громада, суспільство, держава тощо, то перед нами постає соціоцентристська правова культура» [17, с. 61]. Виходячи із цієї класифікації, африканську правову культуру, яка базується на концепції ubuntu та такій цінності, як громада та суспільство, можна віднести до категорії соціоцентристських правових культур.

Професорка Університету Південної Африки Ірма Дж. Кроце (Irma J. Kroeze) зазначає, що хоча концепція ubuntu і має виразне релігійне та культурне значення в африканській філософії та культурі, саме у правовому контексті ця концепція використовується для того, щоб надати зміст правам

(як конституційній цінності) та обмежити права (як частину цінностей відкритого та демократичного суспільства) [18, с. 334].

Варто зазначити, що загальнолюдські цінності по-своєму розкриваються через призму концепції *ubuntu*. Свобода в контексті концепції *ubuntu* розуміється не як свобода від чогось, а як свобода бути разом у такий спосіб, щоб посилити спроможність кожного трансформувати себе у суспільстві [19, с. 354]. Архієпископ Десмонд Туту (Desmond Tutu, 1931 – 2021 pp.) наголошував на складності перекладу *ubuntu* мовою західної правової традиції; а Нарнія Болер-Мюллер (Narnia Bohler-Muller) зазначає, що це поняття так само важко визначити, як «життя» чи «любов» [20, с. 378].

За словами Десмонда Туту, коли когось хочуть похвалити, кажуть: «Він або вона має *ubuntu*», що означає – ця особа є щедрою, гостинною, дружньою, доброю та співчутливою [21, с. 77]. Отже, *ubuntu* є не лише абстрактною філософською категорією, а й характеристикою моральної зрілості особи. *Ubuntu* має фундаментальне значення для африканської системи цінностей, а відтак є необхідним елементом африканського права [21, с. 77]. Концепцію *ubuntu* іноді розглядають як складову соціального контролю, що водночас заохочує етично виважене тлумачення складних аспектів права [21, с. 77]. Іншими словами, *ubuntu* функціонує як гнучкий принцип інтерпретації правових норм у напрямі їх гуманізації.

Вплив *ubuntu* не обмежується рівнем абстрактних конституційних цінностей. Він також істотно позначився на розвитку та визнанні «живого звичаєвого права» [14, с. 45]. За статистичними дослідженнями 2007 року, починаючи з 1993 року, посилення на концепцію *ubuntu* мало місце у 31 судовій справі та 37 судових рішеннях; у 7 судових рішеннях таке посилення мало допоміжний характер щодо аргументації та результату спору, однак у 9 випадках воно відіграло центральну роль у мотивувальній частині та вплинуло на кінцевий результат; ще у 5 справах концепція *ubuntu* не була визначальною, але мала істотне контекстуальне значення для формування правової позиції суду [14, с. 45].

Чим активніше *ubuntu* інституціоналізується в судовій практиці, тим гостріше постає питання меж її застосування та концептуальної визначеності. Саме на цьому етапі виникає необхідність критичного осмислення її нормативного потенціалу. Зокрема, критики теорії *ubuntu* іноді розглядають її як форму соціальної згуртованості, що може приховувати ієрархічність чи патріархальні елементи [4, с. 5]. Втім, ці критики припускаються помилки, оскільки ігнорують активний аспект *ubuntu*, спрямований на створення гуманного світу [4, с. 6]. *Ubuntu* є водночас філософською концепцією, яка визначає фундамент взаємовідносин, особливо етичної поведінки; а також є традиційною політико-ідеологічною концепцією, яка стосується соціально-політичної діяльності [4, с. 6]. Реалізація справедливості відповідно до *ubuntu* не протиставляє громадянські та соціально-економічні права [4, с. 7], а розглядає їх як взаємопов'язані.

У наукових джерелах трапляється критика *ubuntu* чи його «аналогів» у локальних контекстах. До прикладу, представник Вільного університету Зімбабве Патрік Сібанда (Patrick Sibanda) критично оцінює *hunhu/ubuntu* у зімбабвійському контексті та стверджує, що ця концепція є суб'єктивним уявленням про те, що становить досконалу африканську людину [22, с. 28]. На думку цього автора, бажано просувати таку концепцію *hunhu/ubuntu*, яка є більш динамічною і охоплює глобальний епістемологічний спектр цінностей, поведінки, етики та норм, що визначають людяність у більш мультикультурному сенсі, при збереженні африканської ідентичності через формальні процеси інкультурації *hunhu/ubuntu* [22, с. 28–29]. Отже, дискусія навколо *ubuntu* засвідчує не її слабкість, а радше процес її переосмислення та адаптації до сучасних соціально-правових реалій.

Якщо у європейській правовій традиції людська гідність розглядається як ядро природного права, то *ubuntu* може бути осмислена як африканська форма природно-правового мислення, в якій джерелом нормативності виступає не ізольований індивід, а спільнота взаємопов'язаних осіб.

Підбиваючи підсумки, можна зазначити, що, по-перше, *ubuntu* у широкому розумінні означає гуманність, наголошуючи при цьому на значущості солідарності в спільноті. По-друге, концепція *ubuntu* пов'язана з ідеєю справедливості та такою цінністю, як гідність людини, у зв'язку з чим використовують поняття «юриспруденція гідності» (*dignity jurisprudence*). По-третє, незважаючи на свій доволі загальний характер, концепція *ubuntu* конкретизується в судових рішеннях держав Африки. По-четверте, концепція *ubuntu* віддзеркалює особливості африканської правової культури та правосвідомості. По-п'яте, ця концепція використовується в судовій практиці як загальний

принцип з метою захисту прав людини, які не набули чіткого закріплення в позитивному праві. По-шосте, у філософсько-правовому сенсі концепцію ubuntu можна розглядати як аспект природного права африканських народів.

Список використаних джерел

1. Kishel U. Comparative Law / trans. from German by A. Hammel. Oxford: Oxford University Press, 2019. 928 p.
2. van Graan C. Ubuntu in a post-apartheid South African context. *Pretoria Student Law Review*. 2012. Vol. 6. P.33-48. DOI: <https://doi.org/10.29053/pslr.v6i.2218>.
3. Wutu R. K. The Sustainability of /ubuntu as a Philosophy of Education in a Postcolonial and Globalising Zimbabwe: A Hermeneutical Study. *Journal of Indigenous Social Development*. 2025. Vol. 13, Iss. 2. P. 97–120. DOI: <https://doi.org/10.55016/ojs/jisd.v13i2.79623>.
4. Donne J. Introduction. Ubuntu and the Law: African Ideals and Postapartheid Jurisprudence / ed. by D. Cornell, N. Muvangua. New York: Fordham University Press, 2012. P. 1-27.
5. Oppenheim C. E. Nelson Mandela and the Power of Ubuntu. *Religions*. 2012. No. 3. P. 369–388. DOI: 10.3390/rel3020369.
6. Constitution of the Republic of South African. Act 200. 1993. 142 p. URL: <https://www.gov.za/documents/constitution/constitution-republic-south-africa-act-200-1993-repealed-28-jan-1994> (дата звернення: 23.12.2025).
7. Azanian Peoples Organization (AZAPO) and Others v President of the Republic of South Africa and Others. Judgment of Constitutional Court of South Africa. 25.07.1996. No. CCT 17/96. 56 p. URL: <https://www.saflii.org/za/cases/ZACC/1996/16.html> (дата звернення: 25.12.2025).
8. S v Mncube. Judgment on Sentence of Kwazulu-Natal High Court of South Africa. 17.02.2023. No. CCP42/2021. 8 p. URL: <https://www.saflii.org/za/cases/ZAKZPHC/2023/16.pdf> (дата звернення: 20.02.2026).
9. Port Elizabeth Municipality v. Various Occupiers. Judgment of Constitutional Court of South Africa. 01.10.2004. No. CCT 53/03. 45 p. URL: <https://www.saflii.org/za/cases/ZACC/2004/7.html> (дата звернення: 22.02.2026).
10. Hoffmann v South African Airways. Judgment of Constitutional Court of South Africa. 28.09.2000. No. CCT 17/00. 47 p. URL: <https://www.saflii.org/za/cases/ZACC/2000/17.html> (дата звернення: 18.02.2026).
11. Dikoko v Mokhatla. Judgment of Constitutional Court of South Africa. 03.08.2006. No. CCT 62/05. 78 p. URL: <https://www.saflii.org/za/cases/ZACC/2006/10.html> (дата звернення: 19.02.2026).
12. Everfresh Market Virginia (Pty) Limited v. Shoprite Checkers (Pty) Ltd. Judgment of Constitutional Court of South Africa. 17.11.2011. No. CCT 105/10. 37 p. URL: <https://www.saflii.org/za/cases/ZACC/2011/30.pdf> (дата звернення: 20.02.2026).
13. Juma L. Putting Old Wine in New Wine Skins: The Customary Code of Lerotholi and Justice Administration in Lesotho. The Future of Customary Law in Africa / ed. by J. Fenrich, P. Galizzi, T.E. Higgins. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, Delhi, Tokyo, Mexico City: Cambridge University Press, 2011. P. 129–152.
14. Himonga C. The Future of Living Customary Law in African Legal Systems in the Twenty-First Century and Beyond, with Special Reference to South Africa. The Future of Customary Law in Africa / ed. by J. Fenrich, P. Galizzi, T. E. Higgins. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, Delhi, Tokyo, Mexico City: Cambridge University Press, 2011. P. 31–57.
15. Mokgoro Y. uBuntu and the Law in South Africa. Ubuntu and the Law: African Ideals and Postapartheid Jurisprudence / ed. by D. Cornell, N. Muvangua. New York: Fordham University Press, 2012. P. 317–323.
16. Cornell D. A Call for a Nuanced Constitutional Jurisprudence: South Africa, uBuntu, Dignity, and Reconciliation. Ubuntu and the Law: African Ideals and Postapartheid Jurisprudence / ed. by D. Cornell, N. Muvangua. New York: Fordham University Press, 2012. P. 324–332.
17. Костицький В. Вибрані проблеми теорії права: підручник. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 522 с.
18. Kroeze I. J. Doing Things with Values: The Case of uBuntu. Ubuntu and the Law: African Ideals and Postapartheid Jurisprudence / ed. by D. Cornell, N. Muvangua. New York: Fordham University Press, 2012. P. 333–343.
19. Cornell D., van Marle K. Exploring uBuntu: Tentative Reflections. Ubuntu and the Law: African Ideals and Postapartheid Jurisprudence / ed. by D. Cornell, N. Muvangua. New York: Fordham University Press, 2012. P. 344–366.

20. Bekker T. The Reemergence of uBuntu: A Critical Analysis. *Ubuntu and the Law: African Ideals and Postapartheid Jurisprudence* / ed. by D. Cornell, N. Muvangua. New York: Fordham University Press, 2012. P. 377–387.
21. Oba A. A. The Future of Customary Law in Africa. *The Future of Customary Law in Africa* / ed. by J. Fenrich, P. Galizzi, T.E. Higgins. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, Delhi, Tokyo, Mexico City: Cambridge University Press, 2011. P. 58–80.
22. Sibanda P. The Dimensions of 'Hunhu/Ubuntu' (Humanism in the African Sense): The Zimbabwean Conception. *IOSR Journal of Engineering*. 2014. Vol. 04, Iss. 01. P. 26–29. DOI: 10.9790/3021-04142629.

References

1. Kishel U. *Comparative Law* / trans. from German by A. Hammel. Oxford: Oxford University Press, 2019. 928 p.
2. van Graan C. Ubuntu in a post-apartheid South African context. *Pretoria Student Law Review*. 2012. Vol. 6. P. 33–48. DOI: <https://doi.org/10.29053/pslr.v6i.2218>.
3. Wutu R. K. The Sustainability of /ubuntu as a Philosophy of Education in a Postcolonial and Globalising Zimbabwe: A Hermeneutical Study. *Journal of Indigenous Social Development*. 2025. Vol. 13, Iss. 2. P. 97–120. DOI: <https://doi.org/10.55016/ojs/jisd.v13i2.79623>.
4. Donne J. Introduction. *Ubuntu and the Law: African Ideals and Postapartheid Jurisprudence* / ed. by D. Cornell, N. Muvangua. New York: Fordham University Press, 2012. P. 1–27.
5. Oppenheim C. E. Nelson Mandela and the Power of Ubuntu. *Religions*. 2012. No. 3. P. 369–388. DOI: 10.3390/rel3020369.
6. Constitution of the Republic of South African. Act 200. 1993. 142 p. URL: <https://www.gov.za/documents/constitution/constitution-republic-south-africa-act-200-1993-repealed-28-jan-1994> (data zvernennia: 23.12.2025).
7. The Azasian Peoples Organization (AZAPO) v President of the Republic of South Africa. Judgment of Constitutional Court of South Africa. 25.07.1996. No. CCT 17/96. 56 p. URL: <https://www.saflii.org/za/cases/ZACC/1996/16.html> (data zvernennia: 25.12.2025).
8. S v Mncube. Judgment on Sentence of Kwazulu-Natal High Court of South Africa. 17.02.2023. No. CCP42/2021. 8 p. URL: <https://www.saflii.org/za/cases/ZAKZPHC/2023/16.pdf> (data zvernennia: 20.02.2026).
9. Port Elizabeth Municipality v. Various Occupiers. Judgment of Constitutional Court of South Africa. 01.10.2004. No. CCT 53/03. 45 p. URL: <https://www.saflii.org/za/cases/ZACC/2004/7.html> (data zvernennia: 22.02.2026).
10. Hoffmann v South African Airways. Judgment of Constitutional Court of South Africa. 28.09.2000. No. CCT 17/00. 47 p. URL: <https://www.saflii.org/za/cases/ZACC/2000/17.html> (data zvernennia: 18.02.2026).
11. Dikoko v Mokhatla. Judgment of Constitutional Court of South Africa. 03.08.2006. No. CCT 62/05. 78 p. URL: <https://www.saflii.org/za/cases/ZACC/2006/10.html> (data zvernennia: 19.02.2026).
12. Everfresh Market Virginia (Pty) Limited v. Shoprite Checkers (Pty) Ltd. Judgment of Constitutional Court of South Africa. 17.11.2011. No. CCT 105/10. 37 p. URL: <https://www.saflii.org/za/cases/ZACC/2011/30.pdf> (data zvernennia: 20.02.2026).
13. Juma L. Putting Old Wine in New Wine Skins: The Customary Code of Lerotoli and Justice Administration in Lesotho. *The Future of Customary Law in Africa* / ed. by J. Fenrich, P. Galizzi, T.E. Higgins. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, Delhi, Tokyo, Mexico City: Cambridge University Press, 2011. P. 129–152.
14. Himonga C. The Future of Living Customary Law in African Legal Systems in the Twenty-First Century and Beyond, with Special Reference to South Africa. *The Future of Customary Law in Africa* / ed. by J. Fenrich, P. Galizzi, T. E. Higgins. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, Delhi, Tokyo, Mexico City: Cambridge University Press, 2011. P. 31–57.
15. Mokgoro Y. uBuntu and the Law in South Africa. *Ubuntu and the Law: African Ideals and Postapartheid Jurisprudence* / ed. by D. Cornell, N. Muvangua. New York: Fordham University Press, 2012. P. 317–323.
16. Cornell D. A Call for a Nuanced Constitutional Jurisprudence: South Africa, uBuntu, Dignity, and Reconciliation. *Ubuntu and the Law: African Ideals and Postapartheid Jurisprudence* / ed. by D. Cornell, N. Muvangua. New York: Fordham University Press, 2012. P. 324–332.
17. Kostytskyi V. Vybrani problemy teorii prava: pidruchnyk. Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2022. 522 s. (in Ukr.).
18. Kroeze I. J. Doing Things with Values: The Case of uBuntu. *Ubuntu and the Law: African Ideals and Postapartheid Jurisprudence* / ed. by D. Cornell, N. Muvangua. New York: Fordham University Press, 2012. P. 333–343.

19. Cornell D., van Marle K. Exploring uBuntu: Tentative Reflections. *Ubuntu and the Law: African Ideals and Postapartheid Jurisprudence* / ed. by D. Cornell, N. Muvangua. New York: Fordham University Press, 2012. P. 344–366.
20. Bekker T. The Reemergence of uBuntu: A Critical Analysis. *Ubuntu and the Law: African Ideals and Postapartheid Jurisprudence* / ed. by D. Cornell, N. Muvangua. New York: Fordham University Press, 2012. P. 377–387.
21. Oba A. A. The Future of Customary Law in Africa. *The Future of Customary Law in Africa* / ed. by J. Fenrich, P. Galizzi, T. E. Higgins. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, Delhi, Tokyo, Mexico City: Cambridge University Press, 2011. P. 58–80.
22. Sibanda P. The Dimensions of ‘Hunhu/Ubuntu’ (Humanism in the African Sense): The Zimbabwean Conception. *IOSR Journal of Engineering*. 2014. Vol. 04, Iss. 01. P. 26–29. DOI: 10.9790/3021-04142629.

Улиганець В. Є. Концепція *ubuntu* як аксіологічний елемент африканської правової культури

Стаття присвячена теоретико-правовому аналізу концепції *ubuntu* як фундаментальної засади африканської правової культури та її функціонуванню в конституційній юриспруденції ПАР. Досліджується онтологічний, етичний і правовий вимір *ubuntu*, її зв'язок із категоріями гідності, справедливості та солідарності, а також роль у формуванні «юриспруденції гідності». Особливу увагу приділено використанню концепції *ubuntu* в практиці Конституційного суду ПАР, зокрема у справах, пов'язаних із перехідною юстицією, захистом прав людини та гуманізацією права. Обґрунтовується теза про те, що *ubuntu* функціонує не лише як морально-філософська категорія, а й як конституційна цінність і принцип тлумачення права. Розкрито співвідношення *ubuntu* з європейською традицією праворозуміння, зокрема з концепцією людської гідності, та визначено її місце в системі правових цінностей. Зроблено висновок, що *ubuntu* відображає соціоцентристський тип правової культури та може розглядатися як філософсько-правовий аспект природного права африканських народів.

Ключові слова: антропологія права, філософія права, порівняльне правознавство, аксіологія права, права людини, *ubuntu*, правова культура, антрополого-правові дослідження в Африці, судова практика, принцип права.

Ulyhanets V. I. The Concept of *Ubuntu* as an Axiological Element of African Legal Culture

The article offers a theoretical and legal analysis of the concept of *ubuntu* as a foundational element of African legal culture and examines its role in the constitutional jurisprudence of the Republic of South Africa. In the context of contemporary debates on legal pluralism, post-conflict constitutionalism, and the decolonization of legal knowledge, the article presents *ubuntu* as a concept that challenges dominant Eurocentric paradigms of legal theory. The study explores the ontological, ethical, and normative dimensions of *ubuntu*, emphasizing its understanding of the human person as intrinsically embedded in a community of mutual obligations and shared responsibilities. *Ubuntu* is analyzed not merely as a moral or philosophical idea, but as a constitutional value and an interpretative principle that corroborates judicial reasoning and contributes to the humanization of law. The article argues that *ubuntu* operates simultaneously at the level of legal culture and constitutional axiology.

Particular attention is devoted to the jurisprudence of the Constitutional Court of South Africa, where *ubuntu* has been invoked in cases concerning transitional justice, dignity, equality, restorative justice, and the development of “living customary law”. The article demonstrates that *ubuntu* has played a significant role in shaping what is often described as “dignity jurisprudence”, especially in landmark decisions addressing the abolition of the death penalty, the reconciliation process, and the constitutional transformation of post-apartheid society. Through these judicial practices, *ubuntu* functions as a normative framework that prioritizes reconciliation over retribution, restoration over retaliation, and communal harmony over formalistic legalism. In this sense, *ubuntu* contributes to the development of a restorative and dialogical model of constitutional adjudication.

The research further situates *ubuntu* within a comparative legal perspective by examining its relationship to the concept of human dignity in European traditions. The article highlights both convergences and divergences between these traditions, demonstrating that while European dignity discourse is often grounded in individual autonomy, *ubuntu* articulates dignity through relational identity and communal belonging. The article argues that *ubuntu* reflects a socio-centric type of legal culture, in which communal identity occupies a primary position in the hierarchy of legal values. At the same time, it shows that such socio-centric orientation does not negate individual rights but reinterprets them within a framework of mutual responsibility and social embeddedness.

By integrating philosophical analysis, comparative legal methodology, and elements of legal anthropology, the study concludes that *ubuntu* may be understood as a distinctive African contribution to global legal theory and, in a broader philosophical sense, as an expression of natural law within African legal thought. The findings support the conclusion that *ubuntu* represents a dynamic and context-sensitive normative principle capable of guiding

constitutional interpretation in pluralistic societies. Thus, ubuntu emerges not only as a cultural concept rooted in African tradition but also as a theoretically significant category for rethinking justice, dignity, and the foundations of constitutional order in a global perspective.

Keywords: anthropology of law, philosophy of law, comparative law, axiology of law, human rights, ubuntu, legal culture, anthropological and legal studies in Africa, case law, principle of law.

DOI: 10.33663/2524-017X-2026-17-495-503

Дата першого надходження рукопису до видання: 09.03.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 09.04.2026

Дата публікації: 30.04.2026